

ÖZEL HAYATA DAİR

Arş.Gör. Erhan AKYAZI*

İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 12. Maddesi şöyle der: "Kimsenin özel yaşamına, ailesine, konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışılmaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır" (1).

T.C. Anayasası'nın 20. Maddesi ise şöyle der: "Herkes özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. Adli soruşturma ve kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar saklıdır" (2).

Özellikle tüm ulusları kapsayan bu bildirmede ve anayasamız dışında çeşitli uluslararası antlaşmalarda kendine yer bulan ve tanımlanması belki de en güç insan haklarından mahremiyet konusunda, henüz üzerinde anlaşmaya varılmış bir tanım mevcut değildir.

Farklı bakış açılarına göre farklı mahremiyet tanımlarına ulaşmak mümkündür. En temel anlamda mahremiyet, kişilerin yalnız kalma hakkı olarak ifade edilebilir.

Daha özel anlamda ise, "mahremiyet, kişinin kendi yaşamının kontrolünü bir başka insanın eline vermemenin önemli olduğunu kabul eder" (3).

Bu ve benzeri farklı mahremiyet yaklaşımları olsa da günümüzün iletişim çağında üzerinde uzlaşmaya varılabilecek bir mahremiyet ihlali kavramı vardır. Özellikle gelişen iletişim teknolojileriyle artan mahremiyet ihlalinin şu şekilde tanımlamak mümkündür.

* M.Ü. İletişim Fakültesi

Mahremiyet ihlali, gizli kalması gereken bilgilerin izinsizce karıştırılması, kişiyi toplum içerisinde zor durumda bırakabilecek bilgilerin açığa vurulması, kişinin toplum ve kanunlar önünde yanlış anlaşılmasına yol açabilecek şekilde doğru bilgilerin yanlış aktarılması ve kişiyi maddi, manevi anlamda zarara uğratabilecek biçimde farklı bir kişinin kimliğine bürünme çabalarıdır.

Kişiyeye ait üç tip mahremiyet alanı vardır: (4)

- Bedensel ya da fiziksel mahremiyet
- Zihinsel ya da işitsel mahremiyet
- Bilgi mahremiyeti.

Hangi çeşidi olursa olsun insanların beslenme ve barınma kadar doğal bir hakkı olan mahremiyet hakkı, daha önce belirtildiği üzere anayasa tarafından kabul edilen ve devlet güvencesinde olan bir haktır. Teoride bu özel alana sadece ve sadece ulusal güvenlik ve kamu yararı söz konusu olduğunda girilirken, pratikte ayakta durmanın iyice zorlaştığı bu rekabet ortamında ayakta kalabilmek adına kamu yararının gözetilmediği zamanlarda da kendinde hak gören bir başka kurum ise dördüncü kuvvet medyadır.

Bu konuya açıklık getirmek amacıyla Türkiye'de ve dünyada çeşitli yayın kuruluşları yönetmeliklerle ilgilileri uyarılmaktadır.

Örneğin, dünyanın önde gelen yayın kuruluşlarından BBC (British Broadcast Company) yayıncının kılavuzu adlı kaynağında, değerler, standartlar ve prensipler başlığı altındaki özel hayat maddesiyle, yayın kurallarını ortaya koyarak, ancak kamuoyunun genelini ilgilendiren veya çok ciddi suç delili teşkil etmesi durumlarında izin dahilinde özel hayatı ilgilendiren alanlara girilebileceğini belirtmektedir. (5).

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ise, Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'ndeki özel hayat başlığıyla şöyle demektedir: Asıl olan kamu yararıdır. Ancak aşağıda belirtilen durumlarla alâkalı pozisyonlarda özel hayatın gizliliğinin ihlalden söz edilebilir: (6)

- Büyük bir suç yahut yolsuzluk üstüne araştırma ve yayın
- Toplumunu kötü etkileyici bir tutumla ilgili araştırma ve yayın
- Toplumun-güvenliğinin veya sağlığının korunması
- İlgili kişinin sözleri yahut eylemleri halkın yanıltılmasının veya yanlış yapmasının engellenmesi.

RTÜK (Radyo Televizyon Üst Kurulu), Radyo ve Yayın Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmeliğin ikinci bölümünde yeralan 5. maddenin (c) bendinde, yayınların kişi haklarını engelleyici unsurlar taşıyamayacağını belirtmektedir. Üçüncü bölümün altında yeralan 15. maddede ise,

gizli kamera, gizli mikrofon veya benzeri yöntemlerle yapılan çekimlerin ve tespit edilen ses kayıtlarının ilgililerin izni olmadan yayınlanamayacağını hükme bağlamıştır (7).

Her ne kadar hükümlerle yayıncılıktaki kurallar belirlenmiş olsa da, bu kuralların ihlal edildiği durumlarda olmuyor değildir. Üstelik kanunlarla korunan bir alana kanuna aykırı yollarla girilerek, hem meslek ah-lâkına ters düşen bir uygulamaya gidilirken, aynı zamanda da bir suçtu da bünyesinde barındırmaktadır.

Ayrıca dinleme aygıtlarının düzensiz kullanılması nedeniyle mahremiyet konusu tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de problemler doğurmaktadır. Özellikle iletişim teknolojilerinin artan kapasitelerine bağlı olarak durum daha da karmaşık bir hal arz etmektedir. Son zamanlarda adını sıklıkla duyuran, teknolojinin bütün nimetlerinden yararlanan Echolon adı verilen dinleme sistemi buna bir örnektir. Bu sistemin yanında ilk okuduğumuzda bize kabus gibi görünen George Orwell'in 1984 adlı romanındaki Big Brother (Büyük Birader) kimliği, tabiri caizse solda sıfır kalmaktadır. Tıpkı romandaki "Büyük Biraderin Gözü Sende" ibaresi gibi Echolon sistemi ile Büyük Biraderin Kulakları Bizleri Dinlemektedir.

Büyük kulak olarak tanımlayabileceğimiz Echolon adlı sistem kaynağını ABD (Amerika Birleşik Devletleri)'nin en büyük haberalma örgütü NSA (National Security Agency-Ulusal Güvenlik Ajansı) oluşturmaktadır. Görevi dünya üzerindeki tüm iletişimi dinleyerek hükümeti bilgilendirmek olan bu kuruluş, Soğuk Savaş zamanında rakibi Sovyetler Birliği'nin etkinliklerini izlemekteydi. Ancak zamanla kuruluş ilgi alanını genişleterek, kendi vatandaşları dahil olmak üzere tüm dünyayı kapsayacak bir büyüklüğe ulaşmıştır (8).

Her ülkede bir istihbarat teşkilatı mevcuttur ve olması da gerekmektedir. Bu teşkilatlar belirli kesimleri sürekli veya belirli aralıklarla takip altında tutmaktadırlar. Ancak ulusal güvenlik adına dinleme yapan bu yeni sistemin kapsamına her türlü iletişim girmektedir. Diğer istihbarat teşkilatlarının çalışma sistemini olta balıkçılığına benzetecek olursak, yeni sistem için trol balıkçılığı yapıyor benzetmesini yapmak yanlış olmayacaktır.

Bu kadar kapsamlı bir istihbarat sisteminin getireceği maliyetler şüphesiz az olmayacaktır. Ancak önemli olan yüksek bedeller ödenerek kurulan bu sistemden beklenenin ne olduğudur. Çok kaba hatlarıyla, sisteme ortak olan ülkelere karşı gelişebilecek tehditlerden daha başlamadan haberdar olarak, bu tehditlere karşı yeni stratejiler belirlemek, bu sistemin temel amacı olarak gösterilebilir.

Kişisel iletişimimizi gerçekleştirme konusunda bizlere sunulan son

yeniliklerden birisi de İnternet'tir. Her nimetin bir maliyeti olduğu görüldüğünden yola çıkarak İnternet'in de bir maliyeti olduğunu ve olacağına söyleyebiliriz. İnternet beraberinde küreselleşmeyi de getirdiğinden, herşeyin küresel anlamda birbirine yaklaşmasıyla kişisel bilgilerimizde artık diğer insanlara daha yakın bir başka deyişle mahremiyet konusu İnternet ortamında biraz daha kötü durumdadır. Örneğin gizli kameraların kullanımı, adınıza belge düzenlenerek sizin adınızdan dağıtılması, size gelen yazıların bir başkası tarafından okunması, istek dışı yazılara muhatap olmanız gibi mahremiyeti tehdit eden daha pek çok uygulama söz konusudur.

Sansür konusunda da elektronik ortam büyük bir serbesti sunmaktadır. Elektronik ortam üzerinden yayınlanan bilgiler hukukun ilgi alanına girmekle beraber, farklı tekniklerle bilgilerin suç teşkil etmediği bir ülke üzerinden yayınlanması da mümkündür. Bu durumda olayın suç teşkil ettiği bir ülkenin vatandaşı aynı olayı suç teşkil etmeyen bir başka ülkedeki bilgisayar üzerinden gerçekleştirdiğinde o ülkenin yasaları gereği bir cezaya çarptırılmamaktadır.

Örneğin çocuk pornografisi konusunda, her ülkede pornografiden anlaşılan farklı olmakla beraber, her ülkede çocuk kabul edilme yaşı da farklıdır. Bu nedenle zor almakla beraber köklü bir çözüm bulmak adına ülkelerin ortak kurallar etrafında birleşerek suç ve cezalara açıklık getirerek aynı suçta aynı ceza prensibinde anlaşmaları gerekmektedir. (9)

Hayatımıza getirmiş olduğu kolaylıklardan dolayı, belki de en kolay adapte olduğumuz şeylerden birisi teknolojidir. Nimetlerinden faydalanmasını bildiğimiz kadar getirmiş olduğu olumsuzluklara da hazırlıklı olarak, bu olumsuzluklara çözümler bulmamız gerekmektedir. Akıl almaz bir hızla ilerleyen teknoloji Marshall McLuhan'ın sözünü etmiş olduğu Küresel Köyü (Global Village) bilgisayar ağları vasıtasıyla sonunda gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Evet dünya artık evrensel bir köydür ama ne adına? Yitirilen mahremiyetler adına. Belki de uzun zamandan beri mahremiyetlerimize çeşitli sebeplerle bizden habersiz girilmekteydi. Ancak şu anda geldiğimiz noktada daha önceleri belli bazı kişilerin elinde olan bu güç şimdi toplum geneline yayılmış bulunmaktadır ve yayılımı giderek artmaktadır.

Gelecekte söz etmek falcılık olarak adlandırılabilir ancak, yeni dünya lideri teknolojinin önlenemez yükselişini devam ettireceğinden bahsetmek sanırım sadece yakın geleceği görmekten ileri gitmeyecektir. Teknolojinin önümüze hangi yeni oyuncakları çıkartacağı bilinmez ama, şu andaki haliyle bile bizleri bunaltan teknoloji ile bizlerin, baskısını daha fazla hissettireceği bizden sonraki nesillerin yanında kendimizi şanslı addedeceğimiz şüphesiz bir gerçektir. Öyle ki belki de gelecekte sığınak olarak gördüğümüz hayal dünyamızdan bile söz edemeyeceğiz.

DİPNOTLAR

1. <http://www.ihd.org.tr/genel/beyanname.html> (Türkiye İnsan Hakları Derneği'nin Resmi İnternet Sayfası)
2. <http://www.TBMM.gov.tr/develop/owa/anayasa.maddeler?p3=20> (TBMM'nin Resmi İnternet Sayfası)
3. Belsey Andrew, "Mahremiyet, Aleniyet, Siyaset", Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, der. A. Belsey ve R. Chodwick, çev. Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s.107
4. Belsey, a.g.e., s.110
5. <http://www.bbc.co.uk/info/editorial/prodgl/chapter4.shtml#public> (BBC Yayın Kurumunun Resmi İnternet Sayfası)
6. **Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi**, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları:54, İstanbul, 1998, s.27.
7. <http://www.rtuk.org.tr/yonet9.htm> (Radyo Televizyon Üst Kurulunun Resmi İnternet Sayfası)
8. Alsan, Selçuk., "Dünya Çapında Elektronik Casusluk Echolon", **Bilim ve Teknik Dergisi**, Eylül 2000, Sayı 394, s.24.
9. Tecimen, Cem., "İnternette Suç ve Kullanıcı Hakları, İnternette Özgürlük", <http://www.zdnet.com.tr/sektorunnabzi/sektorunnabzi.asp?ID=21&pageno=1&fm=arama> (ZDnet Türkiye Resmi İnternet Sitesi, Sektörün Nabzı Köşesi)